บทความวิจัย

เศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการโซ่อุปทานของเกษตรกรผู้ปลูกผัก ตำบลเสือเฒ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

เกศจิตต์ ขามคุลา[1*], มนันยา นันทสาร[1], ปริญญา เปรมโต[1], นฤดล สวัสดิ์ศรี[1] และ มัสลิน ปูนอน[1]

[1]คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม อ. เมือง จ. มหาสารคาม 44000

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการโซ่อุปทานผัก สภาพปัญหาและอุปสรรคของการผลิตผักในแต่ละห่วงโซ่อุปทาน รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดในชุมชนและการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรผู้ปลูกผัก จากการวิจัยมีผลการศึกษา ดังนี้

สภาพทั่วไปของเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และส่วนใหญ่ทำนาควบคู่กับการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้ ลักษณะการผลิตผักของเกษตรกรส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและเหลือไว้สำหรับจำหน่าย

บริบทสภาพปัญหา พบว่า พื้นที่ตำบลเสือเฒ่าไม่มีแหล่งชลประทานและแหล่งน้ำที่เพียงพอ อีกทั้งการรวมกลุ่มการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายยังมีน้อย ปัจจัยการผลิตมีราคาสูง เกษตรกรขาดความรู้ในการแก้ปัญหาด้านศัตรูพืช ขาดมาตรฐานการเก็บรักษาและการจัดการการตลาดที่ไม่เป็นระบบเท่าที่ควร

รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดในชุมชน พบว่า เกษตรกรมีการปลูกพืชควบคู่กับการเลี้ยงสัตว์ และนำผลพลอยได้จากการเลี้ยงสัตว์มาใช้ในการปลูกพืช จากนั้นได้นำเศษพืชกลับไปใช้ในการเลี้ยงสัตว์ และได้รวมกลุ่มลงแขกปลูกพืช พร้อมทั้งเก็บเกี่ยวผลผลิตช่วยกัน เกษตรกรมีการรวมกลุ่ม ก่อตั้งศูนย์การผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการผลิต และระบบเศรษฐกิจของชุมชน เกษตรกรได้รวมกลุ่มกันนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตผักมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยชีวภาพสำหรับใช้ เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนต่อเนื่องอย่างยั่งยืน และก่อให้เกิดความคุ้มค่า กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการปลูกผักแบบรุ่นต่อรุ่นจึงก่อให้เกิดการอนุรักษ์วิถีการดำรงอาชีพรวมไปถึงการสืบทอดภูมิปัญญาแบบไม่ได้ตั้งใจ

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง, การจัดการ, โซ่อุปทาน

*ผู้เขียนให้ติดต่อ: E-mail: ketjit-39@hotmail.com

Sufficiency Economy Philosophy with Supply Chain Management of Vegetable Farmers in Suer Thao, Chaing Yern District, Mahasarakarm Province

Ketjit Khamkula[1*], Mananya Nantasan[1], Parinya Premto[1], Narudol Sawassee[1] and Massalin Poonon[1]

[1]Faculty of Agricultural Technology, Rajabhat Mahasarakham University, Maha Sarakham, 44000, Thailand

Abstract

The objectives of this study were to supply chain management, problems and opportunities of supply chain vegetables, supply chain system of community and Improve knowledge the economic supply chain. The results of this study showed that

The most farmers do paddy farming cooperate with growing vegetables and animal husbandry. The growing vegetable for eat and sale.

The problems and opportunities is this area not has irrigation for use to growing vegetables and Aggregation on more for Production, processing and sale. Factor of production has an expensive. The farmers nescience for problem-solving on pesticides, storage products and marketing system.

The economy supply chain system of community showed that the farmers simultaneously between growing vegetables and husbandry. That outgrowth of vegetable growing for a husbandry and outgrowth of husbandry for vegetable growing as well. The community there was gathering for growing and harvest. The farmers integration for fertilizer production for rotation of circle Production and value. The most farmers maintain to career paths and inherited wisdom unintentionally.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy, Management, Supply Chain

*Corresponding author. E-mail: ketjit-39@hotmail.coom

บทนำ

พื้นที่เขตตำบลเสือเฒ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย 16 หมู่บ้าน โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 45,282 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 28,301 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 25,917 ไร่ การประกอบอาชีพของประชากรพื้นที่ชุมชน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรทั้งเลี้ยงสัตว์และปลูกพืช โดยเฉพาะการปลูกพืช อาทิ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง พืชผัก มะม่วง หม่อน กก ยางพารา ไม้ยูคาลิปตัส และพืชอื่นๆ เป็นต้น ในการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในเขตชุมชนนี้อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติหนองน้ำสาธารณะ ได้แก่ ห้วยกระท่อม บึง หนองน้ำต่างๆ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเอง ได้แก่ ลำห้วย 3 สาย คือ ห้วยหินลาด ห้วยโคกกุง ห้วยทราย นอกจากนี้ยังมีฝายและหนองต่างๆ เป็นต้น ลักษณะดินในพื้นที่จะเป็น ดินร่วนปนทราย ดินร่วนเหนียว และดินเหนียว ซึ่งเหมาะแก่การปลูก ข้าว มันสำปะหลัง ไม้ผล พืชผักเป็นต้น (สำนักงานส่งเสริมการเกษตรจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2555) เกษตรกรตำบลเสือเฒ่าส่วนใหญ่ประสบปัญหาทางการเกษตร ได้แก่ ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร ปัญหาด้านการผลิต ขาดเทคโนโลยีใหม่ในการผลิตการผลิตไม่คุ้มค่าการดำเนินงานมีประสิทธิภาพต่ำโรคและแมลงระบาดต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตต่อพื้นที่ต่ำ ขาดเงินสนับสนุน ขาดพืชพันธ์ดีในการใช้เพาะปลูก ปัญหาด้านสุขภาพอันเนื่องมาจากสารเคมีต่างๆ ปัญหาขาดแรงงานในการเกษตร ขาดการจัดตั้งกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง ขาดความรู้ในการจัดการและการประกอบอาชีพ เป็นต้น (สำนักงานส่งเสริมการเกษตรจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2555) นอกจากนั้นแล้วการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนยังไม่มีการพัฒนา ให้เป็นไปตามอุปสงค์ของตลาดแต่เป็นการผลิตตามความเป็นอยู่ของชาวบ้านซึ่งไม่มีมาตรฐานเพียงพอ อีกทั้งกระบวนการกระจายผลผลิตยังไม่เป็นระบบซึ่งเป็นปัญหาที่เกษตรกรประสบอยู่ในปัจจุบัน จากปัญหาดังกล่าว ทำให้เกษตรกรในเขตพื้นที่นี้เกิดการสูญเสียซึ่งส่งผลต่อรายได้ทำให้ขาดสภาพคล่องในการบริหารจัดการเงินทุน โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกผักที่เพาะปลูกผักในพื้นที่ตลอดทั้งปี

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นรูปแบบที่สำคัญในการพัฒนาและการแก้ปัญหา โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤติปัญหาระดับชุมชน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ให้ประชาชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน

เมื่อนำข้อมูลจากการศึกษามาวิเคราะห์จะเห็นว่าการเชื่อมโยงของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบห่วงโซ่อุปทานที่ขาดการวางแผนการผลิต การลดต้นทุนการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่ม การสร้างเครือข่าย โดยเฉพาะการสร้างกลุ่มเครือข่าย การมีส่วนร่วมการเรียนรู้ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ (สุรชัย บุญเจริญ. 2556) จากปัญหาดังกล่าวทำให้ขาดรูปแบบระบบการปลูกผักที่มีความเข้มแข็งต่อการปรับตัวในสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในปัจจุบัน เป็นต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดย

ศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (แหล่งศึกษา) โดยสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 30 ราย ตำบลเสือเฒ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร งานวิจัยต่างๆ บทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประกอบและเป็นแนวทางในการศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดรวมถึงการพัฒนาและบริหารประเทศ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ทางสายกลาง คำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** มีหลักพิจารณาอยู่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึง ความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

แนวคิดทฤษฎีห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) โดยสังเคราะห์ โลจิสติกส์และการจัดการซัพพลายเชน: กลยุทธ์เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มกำไร (คำนาย อภิปรัชญาสกุล, 2550) หลักการจัดการ SUPPLY การจัดหาเชิงกลยุทธ์ (สาธิต พะเนียงทอง, 2552) การจัดการต้นทุนโลจิสติกส์ (Green Whitten and Inman, 2008)

การจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain management) คือ การผสมผสานกระบวนการทางธุรกิจจากผู้จัดส่งวัตถุดิบผ่านกระบวนการผลิต หรืออุตสาหกรรมการผลิตจนไปสู่ผู้บริโภคโดยในกระบวนการเหล่านั้นจะมีการส่งผ่านผลิตภัณฑ์และข้อมูลสารสนเทศควบคู่กันไปด้วย อันเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์นั้นๆ ก่อนที่จะถูกนำเสนอสู่ผู้บริโภค จะเห็นได้ว่าขอบข่ายของระบบการจัดการห่วงโซ่อุปทานนั้นต้องครอบคลุมทั้งอุตสาหกรรม ซึ่งกว้างกว่าการพิจารณาเฉพาะภายในองค์กรดังที่กล่าวถึงในระบบลอจิสติกส์ (วิทยา สุหฤทดำรง, 2546)

การจัดการโซ่อุปทาน เป็นการนำกลยุทธ์ วิธีการ แนวปฏิบัติ หรือทฤษฎี มาประยุกต์ใช้ในการจัดการ การส่งต่อ วัตถุดิบ สินค้า หรือบริการจากหน่วยหนึ่งในโซ่อุปทานไปยังอีกหน่วยหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีต้นทุนรวมในโซ่อุปทาน ต่ำที่สุด และได้รับวัตถุดิบ สินค้า หรือการบริการตามเวลาที่ต้องการ พร้อมกันนี้ ยังมีการสร้างความร่วมมือกันในการแบ่งปันข้อมูล ข่าวสาร ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม เพื่อให้ทราบถึงความต้องการอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการส่งต่อของวัตถุดิบ สินค้า หรือการบริการนี้นำไปสู่การได้รับผลประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย (ธนิตย์ โสรัตน์, 2550)

การวิจัยการประยุกต์และถ่ายทอดเทคนิคการบริหารจัดการ เพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผักปลอดสารพิษ ด้วยการวิเคราะห์บริบทชุมชนที่เป็นปัจจัยเสริม การค้นหาศักยภาพความพร้อมขององค์กรโดยใช้เทคนิค SWOT และค้นหารูปแบบการจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management Model – SCM Model) เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผักปลอดสารพิษทั้งนี้โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (บุณฑวรรณ วิงวอน, 2555) ทั้งนี้การนำระบบการบริหารจัดการโลจิสติกส์มาใช้ในการจัดการวางแผนการผลิต และพัฒนาห่วงโซ่อุปทานของสินค้า Otop (ผ้าย้อมสีธรรมชาติ) ในจังหวัดอุดรธานี เพื่อให้มีศักยภาพในการผลิตตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้สูงขึ้น (อภิชิต รัตนโกเมศ, 2552)

วีระ ภาคอุทัย และคณะ (2551) ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่อุปทานพริกสด อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาทำให้เกิดกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตพริกปลอดภัยจำนวน 2 กลุ่มใน อำเภอมีสมาชิกทั้งหมด 59 ราย อยู่ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ 34 รายและอำเภอจัตุรัส 25 ราย สามารถผลิตพริกปลอดภัยออกสู่ตลาดในรูปแบบพริกสด 122.97 ตัน และพริกแห้ง 5.91 ตัน โดยกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตพริกสดอยู่ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีกำไรสุทธิจากการขายพริกสด 10,011.71 บาทต่อไร่ สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการเกือบ 2 เท่าตัว ส่วนกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตพริกแห้ง ซึ่งอยู่ในอำเภอจัตุรัส มีกำไรสุทธิเพียง 569.53 บาทต่อไร่ ซึ่งสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ประมาณ 2 เท่าเช่นกัน เกษตรกรในอำเภอจัตุรัสมีกำไรสุทธิต่ำกว่าเกษตรกรในอำเภอเกษตรสมบูรณ์มาก เพราะเกิดโรคระบาดและประสบภัยธรรมชาติค่อนข้างรุนแรงเกษตรกรส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการใช้เทคโนโลยีที่โครงการนำไปฝึกให้และประสงค์จะเข้าร่วมโครงการพริกปลอดภัยต่อไปอีก ซึ่งฤดูกาลปลูกพริกต่อไปเกษตรกรจะต้องมีการจัดการการผลิต ให้เชื่อมโยงกับตลาดและผู้บริโภค โดยต้องมีแนวคิดในการลดต้นทุนการผลิตและมีการตัดสินใจในกระบวนการผลิตอย่างอิสระบนพื้นฐานทางด้านข้อมูลการตลาด ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้นำเสนอ

สุรชัย บุญเจริญ (2556) ศึกษาการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโซ่อุปทานวัว อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า บริบทสภาพปัญหาด้านพื้นที่ พบว่าอาชีพเกษตรกรผู้เลี้ยงวัว ลดน้อยลงและจำนวนวัวก็ลดน้อยลงในแต่ละปี ในปี พ.ศ. 2554 มีจำนวนวัวเหลือ เพียง 19,629 ตัว ในปี พ.ศ. 2555 มีจำนวนวัว เหลือเพียง 7,052 ตัว ก่อนปี พ.ศ. 2554 มีจำนวนวัวมากถึง 38,500 ตัว ผลกระทบจากการบุกรุกป่าทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งต้นน้ำที่เป็นแหล่งอาหารของวัวถูก ทำลาย การละทิ้งอาชีพเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวในชุมชนไปใช้แรงงานในเมืองหลวง ผลการวิจัย ยังพบว่าปัญหาของเกษตรกรในการเลี้ยงวัว มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านปัจจัยการผลิต ร้อยละ 1.64 2) ด้านเงินทุน ร้อยละ 6.56 3) ด้านแหล่งจำหน่าย ร้อยละ 3.27 4) ด้านความรู้วิชาการร้อยละ 6.56 และ 5) ด้านการบริหารจัดการร้อยละ 81.97 ผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโซ่อุปทานวัว อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยผ่านกระบวนการสร้างการ

เรียนรู้แบบมีส่วน ร่วมพัฒนา เชื่อมต่อของหน่วยหรือจุดต่างๆในการผลิต การแปรรูป การจัดส่ง และจำหน่าย ได้รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโซ่อุปทานวัว สรุปได้ว่ามีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเกษตรกรผู้เลี้ยงวัว และศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน 1) ได้สร้างรูปแบบพลังงานทดแทนจากมูลวัว 2) ได้ผลิตปุ๋ยหมักจากมูลวัวและเศษวัสดุที่เหลือทิ้งจากการเกษตร 3) ได้แปรรูปอาหารวัวจากต้นกระถิน ที่เป็นวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชน และ 4) ได้อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในการสืบทอดมรดก ภูมิปัญญาและเศรษฐกิจพอเพียง

บุณฑวรรณ วิงวอน (2555) ศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผักปลอดสารพิษของอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่า วิสาหกิจชุมชนถือเป็นกลไกฐานรากที่สำคัญหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่น ขณะเดียวกันพบว่า วิสาหกิจชุมชนมักพบปัญหาด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทาน ทำให้ไม่สามารถพัฒนาและดำเนินกิจการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยการประยุกต์และถ่ายทอดเทคนิคการบริหารจัดการ เพื่อการพัฒนา วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผักปลอดสารพิษ ด้วยการวิเคราะห์บริบทชุมชนที่เป็นปัจจัยเสริม การค้นหาศักยภาพความพร้อมขององค์กรโดยใช้เทคนิค SWOT และค้นหารูปแบบ การจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management Model – SCM Model) เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผักปลอดสารพิษ โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติ การแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) พื้นที่ตัวอย่างในการ วิจัยคือ กลุ่มวิสาหกิจผักปลอดสารพิษบ้านจำ หมู่ที่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ประชากรกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยตัวแทนเทศบาลตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ของตำบลปงยางคก สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่ายที่ดำเนิน การขับเคลื่อนวิสาหกิจจำนวน 20 ท่าน รวมทั้งพัฒนาการอำเภอห้างฉัตร และผู้มี ส่วนได้เสียทั้งภายในและภายนอกชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวที ประชาคม รวมทั้งใช้การสังเกต การจดบันทึกเป็นเอกสาร เสียงและภาพ เพื่อรวบรวม ข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการประมวลจำแนกและเปรียบ เทียบข้อมูลตามกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย ผลการวิจัย พบว่า วิสาหกิจชุมชนผัก ปลอดสารพิษบ้านจำ หมู่ที่ 6 ตำบลปงยางคก มีบริบทชุมชนที่เป็นปัจจัยหนุนเสริม ที่ดีใน 7 ด้าน ทั้งด้านผู้นำชุมชน สภาพเศรษฐกิจของท้องถิ่น ด้านสังคม ทำเลที่ตั้ง ด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นและสถาบันการศึกษา ด้านการ ประชาสัมพันธ์ประสานงาน และด้านการสืบสานวัฒนธรรมชุมชน และจากการ วิเคราะห์ศักยภาพความพร้อมพบว่า วิสาหกิจชุมชนผักปลอดสารพิษมีจุดแข็งมากมาย หลายด้าน รวมทั้งมีโอกาสที่ดี โดยเฉพาะในระดับจังหวัดมีนโยบายมุ่งส่งเสริมให้เป็นจังหวัดผักปลอดสารพิษ แต่มีจุดอ่อนและปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ คือ ขาดการบริหารจัดการเชิงรุก และยังไม่มีแผนในการแก้ปัญหาอุปสรรคทางด้านดินฟ้าอากาศ และภัยธรรมชาติ ทำให้ผลผลิตเกิดความเสียหาย ไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย และจากการใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้เทคนิคด้านการจัดการ ห่วงโซ่อุปทานกับวิสาหกิจชุมชน ทำให้ได้รูปแบบการจัดการห่วงโซ่อุปทาน ที่ส่ง ผลให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีกระบวนการคิดวิเคราะห์การทำงานแบบมีส่วนร่วม เกิดการวางแผนเป็นระบบตั้งแต่ก่อนการดำเนินการปลูกผักปลอดสารพิษ มีการดำเนิน การตามแผน และทำการควบคุมปรับปรุงการดำเนินงานตามสภาพแวดล้อม และ ความต้องการของลูกค้าผ่านการประชุมกลุ่ม โดยยึดเป้าหมายของวิสาหกิจเป็นที่ตั้ง

กลุ่มประชากรตัวอย่าง

ประชากรตัวอย่าง และประชากรที่เข้าร่วมการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มผู้ปลูกผักบ้านเสือเฒ่า หมู่ที่ 6 และบ้านเสือเฒ่าพัฒนา หมู่ที่ 15 ตำบลเสือเฒ่าอำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 30 ราย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นตอนการดำเนินงาน โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานและเอกสารที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงาน ลงพื้นที่สำรวจแหล่งวิจัยเบื้องต้น ประสานงานกับหัวหน้าชุมชนและตัวแทนเกษตรกรผู้ปลูกผัก ซึ่งแบ่งขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ศึกษาบริบทพื้นที่เป้าหมาย เพื่อวิเคราะห์สภาพทั่วไป รวมทั้งสภาพปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกผัก ในพื้นที่ตำบลเสือเฒ่า จำนวน 2 หมู่บ้านที่ได้ปลูกผักเป็นหลัก ได้แก่ บ้านเสือเฒ่า หมู่ที่ 6 และบ้านเสือเฒ่าพัฒนา หมู่ที่ 15

2. ลงสำรวจพื้นที่เพื่อพบปะกับเกษตรกรผู้ปลูกผักและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเบื้องต้น

3. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (แบบสอบถาม) โดยแบบสอบถามประกอบด้วย 1) บริบทพื้นที่และสภาพชุมชน 2) สภาพทั่วไปของเกษตรกร 3) รายได้ฯ 4) โครงสร้างพื้นฐานการผลิต 5) สภาพทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร 6) การกู้ยืมฯ 7) ลักษณะการผลิตผัก 8) ต้นทุนและรายได้ฯ 9) การเพิ่มมูลค่าและการลดต้นทุนฯ 10) การจัดการโซ่อุปทานผักจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ 11) สภาพปัญหาและอุปสรรค

4. ลงพื้นที่สำรวจและบันทึกข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

5. รวบรวมข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สรุปประเมินผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการประมวลและจำแนกข้อมูลตามประเด็นการตั้งคำถามตามวัตถุประสงค์และโจทย์ของการวิจัย และการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยใช้ร้อยละ และแปรผลให้เป็นตารางเพื่อเปรียบเทียบข้อมูล

ผลและวิจารณ์ผลการวิจัย

บริบทพื้นที่และสภาพชุมชน

ตำบลเสือเฒ่า ตั้งอยู่ทิศเหนือของอำเภอเชียงยืน มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลกุง อำเภอชื่นชม, ตำบลกระนวน อำเภอซำสูง ตำบลเสือเฒ่ามีเนื้อที่ทั้งหมด 28,301 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน 25,919 ไร่ สภาพป่าไม้ของตำบลเสือเฒ่า พบว่าเป็นป่าไม้ขนาดใหญ่ และเล็กสลับกัน ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะ ได้แก่ โคกหนองเม็ก โคกขี้เหล็ก สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำการเกษตรนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่อาศัยแหล่งน้ำ 2 ประเภท คือ แหล่งน้ำธรรมชาติหนองน้ำสาธารณะ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

สภาพทั่วไปของเกษตรกร

ตำบลเสือเฒ่ามีเนื้อที่ทั้งหมด 28,301 ไร่ ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 25,919 ไร่ โดยครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครอง 3 - 4 ไร่ จากพื้นที่ถือครองดังกล่าวเป็นพื้นที่ทำการ เกษตร 2 - 3 ไร่ เกษตรกรใช้พื้นที่ทางการเกษตรสำหรับปลูกพืช และทำนา เสร็จจากฤดูทำนาเกษตรกรนิยมปลูกผัก สำหรับการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่นั้นส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไว้บริโภคในครัวเรือน และขาย

รายได้จากภาคเกษตรและแรงงานในครัวเรือน

เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายรับจากภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 10,000 – 20,000 บาท แต่มีส่วนน้อยที่มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 30,000 – 35,000 บาทต่อเดือน สำหรับแรงงานภาคการเกษตรส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก แต่มีบางครัวเรือนที่อาศัยแรงงานภายนอกครัวเรือน

การประกอบอาชีพของชุมชน

ประชากรในพื้นที่มีอาชีพหลัก คือ อาชีพการเป็นเกษตรกร และมีบางครัวเรือนที่ผู้นำครอบครัวมีอาชีพเสริม คือการรับจ้างทั่วไป

โครงสร้างพื้นฐานการผลิต

เกษตรกรตำบลเสือเฒ่าส่วนใหญ่เลี้ยงชีพด้วยการทำนา ปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้ชุมชนมีโรงสีขนาดเล็กเพื่อแปรรูปข้าวเปลือก และยังมีโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ เพื่อใช้ในการปลูกพืช เพื่อการอุปโภค บริโภค และจำหน่าย

สภาพทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 61 – 70 ปี และมีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ครัวเรือนเกษตรกรมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยจำนวน 7 คนต่อครัวเรือน

การกู้ยืมเงินของเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่ดำเนินการผลิตสินค้าทางการเกษตรโดยใช้เงินลงทุนของตนเองทั้งสิ้น และไม่มีหนี้สินที่เกิดจากการนำมาลงทุนในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร

ลักษณะการผลิตผัก

เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมปลูกผักเพื่อบริโภคและเหลือไว้สำหรับจำหน่าย รองลงมาได้แก่ การปลูกผักเพื่อจำหน่ายและบริโภคควบคู่กันและส่วนน้อยปลูกไว้สำหรับจำหน่ายอย่างเดียว ทั้งนี้เกษตรกรนิยมปลูกผักหลากหลายชนิดสลับหมุนเวียนในพื้นที่แปลงนาหลังฤดูทำนาและบางส่วนจัดสรรแปลงปลูกผักโดยไม่ได้ปลูกในแปลงนาเพราะจะได้ปลูกผักตลอดทั้งปี สำหรับชนิดผักที่เกษตรกรนิยมปลูกได้แก่ คะน้า กวางตุ้ง แตงกวา มะเขือเทศ ผักกาด กะหล่ำดอก ฟักทอง หอม ถั่วฝักยาว พริก สลัด ขิง ข่า และถั่วพูเป็นต้น

เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่สำหรับปลูกผักโดยเฉลี่ย 1 ไร่ ปลูกโดยอาศัยพื้นที่หัวไร่ปลายนาควบคู่พื้นที่ปลูกหลัก สำหรับแรงงานที่ใช้ในการปลูกผัก ส่วนใหญ่ใช้แรงงานคนในครัวเรือนเป็นหลัก รองลงมาได้แก่ แรงงานเครื่องจักร (รถไถนาเดินตาม) ส่วนแรงงานคนในครัวเรือนโดยเฉลี่ยที่ใช้คือจำนวน 2 คนต่อครัวเรือน

เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเตรียมแปลงปลูกโดยการปรับปรุงสภาพแปลงปลูก เช่น การปลูกพืชบำรุงดิน การใช้ปุ๋ยคอก และดินมาร์ล หว่านเพื่อปรับสภาพดิน เป็นต้น จากนั้นทำการไถยกแปลงเว้นร่องน้ำ วัดระยะให้เหมาะสมเพื่อการจัดการที่ง่ายขึ้น

เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมซื้อเมล็ดพันธุ์ผักมาเพาะเองโดยเกษตรกรจะมีแปลงเพาะกล้าเป็นของตนเอง และดูแลเองจนกระทั่งย้ายลงปลูกในแปลง เกษตรกรทำการย้ายปลูกผักแต่ละชนิดในเวลาที่ไล่เลี่ยกัน ลงในแปลงปลูก โดยแบ่งชนิดผักตามแปลงที่เตรียมไว้ จากนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่บำรุงผักโดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ควบคู่กับปุ๋ยเคมี และส่วนน้อยที่ใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว

สำหรับการจำหน่ายผักส่วนใหญ่เกษตรกรจำหน่ายผักในรูปแบบของการขายส่งควบคู่กับการขายปลีก ลักษณะปริมาณการขายส่งของเกษตรกรจะบรรจุใส่ถุงๆ ละ 5 กิโลกรัม และ 10 กิโลกรัม และบรรจุผักใส่ถุงตามชนิดและปริมาณการขายในลักษณะขายปลีก สำหรับสถานที่จำหน่ายผักของเกษตรกร ได้แก่ สถานที่จำหน่าย ณ บริเวณแหล่งผลิต (โดยมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ ณ แหล่งผลิต) ในตัวจังหวัดขอนแก่น และในตัวจังหวัดมหาสารคาม

ต้นทุนและรายได้จากการผลิตผัก

เกษตรกรมีต้นทุนในการผลิตผักโดยเฉลี่ย จำนวน 23,201.46 บาท/ไร่ โดยเป็นต้นทุนเงินสด จำนวน 17,564.97 บาท/ไร่ และไม่เป็นเงินสด จำนวน 5,636.49 บาท/ไร่ ต้นทุนผันแปรในการผลิตเฉลี่ย จำนวน 23,026.21 บาท/ไร่ ซึ่งเป็นต้นทุนผันแปรเงินสด จำนวน 17,564.97 บาท/ไร่ และไม่เป็นเงินสด จำนวน 5,461.24 บาท/ไร่ และเป็นต้นทุนคงที่ในการผลิตเฉลี่ย จำนวน 175.25บาท/ไร่ ทั้งนี้เป็นต้นทุนต่อกิโลกรัมเฉลี่ย 9.73 บาท

สำหรับรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตผักโดยเฉลี่ยในปีที่ผ่านมาของเกษตรกรมีราคาเฉลี่ยต่อกิโลกรัมจำนวน 16.67 บาท เกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายผักโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน จำนวน 38,919.78 บาท และเป็นรายได้สุทธิ 15,718.32 บาทต่อไร่ เป็นรายได้เหนือต้นทุนเงินสดจำนวน 21,354.81 บาท/ไร่ และเป็นกำไรสุทธิเฉลี่ย 6.94 บาท/กิโลกรัม

การลดต้นทุนการผลิตผักของเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มมูลค่าผลผลิตผัก และการลดต้นทุนการผลิต เช่น มีการปรับเปลี่ยนสายพันธุ์ผัก การปรับปรุงคุณภาพดิน/น้ำ ก่อนการผลิต การใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง การปลูกแบบระบบผสมผสาน

การจัดการโซ่อุปทานผักจาก ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

เกษตรกรส่วนใหญ่ได้ดำเนินกิจกรรมทางด้านห่วงโซ่อุปทานตลอด จากต้นน้ำ กลางน้ำ ไปยังปลายน้ำ ดังต่อไปนี้

การจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำ

การจัดการด้านโซ่อุปทานต้นน้ำของเกษตรกรส่วนใหญ่นั้นเกษตรกรได้ดำเนินการทางด้านการผลิต และการจัดการผลผลิตจากการแปรรูป และเกษตรกรได้ดำเนินการเข้าร่วมกลุ่มการปลูกผักของชุมชนเพื่อให้เกิดความคุ้มค่าในการจัดซื้อวัสดุและวัตถุดิบในการปลูก

การจัดการโซ่อุปทานกลางน้ำ

การจัดการด้านโซ่อุปทานกลางน้ำของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ดำเนินการทางด้านการลดต้นทุนในแต่ละขั้นตอนการผลิต รวมไปถึงการดำเนินกิจกรรมการเพิ่มมูลค่าแก่ผลผลิตผัก รวมไปถึงการรวมกลุ่มการจำหน่ายผักให้แก่พ่อค้าคนกลางเพื่อป้องกันการเกิดความไม่เป็นธรรมของราคาผักที่เกษตรกรจะได้รับ

การจัดการด้านโซ่อุปทานปลายน้ำ

การจัดการด้านโซ่อุปทานปลายน้ำของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ดำเนินการจำหน่ายสินค้าด้วยตนเองเป็นหลัก โดยมีพ่อค้าคนกลางและผู้บริโภครายย่อยมารับซื้อถึงที่ รวมไปถึงมีการเลือกกลุ่มผู้บริโภคและเลือกตลาดสำหรับจำหน่ายผลผลิตเอง รวมไปถึงการกำหนดราคาสินค้าเองโดยเกิดจากการรวมกลุ่มตั้งราคาสินค้ากันเองเพื่อต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง

สภาพปัญหาและอุปสรรค

สภาพปัญหาและอุปสรรคทั่วไปของเกษตรกร

ทั้งนี้ตำบลเสือเฒ่ายังมีปัญหาในเรื่องทรัพยากร โครงสร้างพื้นฐานหลักในการผลิต คือ ไม่มีโครงการชลประทาน และแหล่งน้ำทางการเกษตรไม่เพียงพอ การรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลผลิตยังมีจำนวนน้อย ส่วนมากยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำอยู่

สภาพปัญหาและอุปสรรคห่วงโซ่อุปทานผักก่อนการเก็บเกี่ยว

ลักษณะสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านห่วงโซ่อุปทานผักก่อนการเก็บเกี่ยวที่เกษตรกร ตำบลเสือเฒ่า พบเจอ ได้แก่

1. ปัญหาเรื่องน้ำในการเพาะปลูกที่มีไม่เพียงพอ เนื่องจากตำบลเสือเฒ่าไม่มีคลองน้ำชลประทาน น้ำส่วนใหญ่ที่ใช้ในการเพาะปลูกมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเองซึ่งแหล่งน้ำเหล่านี้ต้องอาศัยน้ำฝน แต่ในบางปีฝนแล้ง ฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาลจึงทำให้ไม่มีน้ำสำรองในการเพาะปลูก

2. ปัญหาเรื่องการจัดการวัชพืชในแปลงปลูก เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในเรื่องการจัดการวัชพืชในแปลงผัก ทำให้ผลผลิตเจริญเติบโตที่ไม่สมบูรณ์

3. ปัญหาเรื่องการใช้ปุ๋ยบำรุงพืชที่มีราคาแพง ส่วนใหญ่เป็นการใช้ปุ๋ยเคมี

4. ปัญหาเรื่องโรคพืช เกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการจัดการโรคพืช ทำให้เกิดการระบาดเป็นผลที่ยาวนาน

และระบาดติดต่อไปเรื่อยๆ ซึ่งเป็นสาเหตุของโรคพืชได้ตลอดทั้งปี

5. ปัญหาเรื่องศัตรูพืช ศัตรูของพืชผักที่เกษตรกรพบ อาทิ หนอนกระทู้ เพลี้ยไฟ เพลี้ยแป้ง ไส้เดือนฝอย มด เป็นต้น

6. ปัญหาด้านแรงงาน การขาดแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่ที่เป็นวัยหนุ่มสาวเข้าไปรับจ้างทำงานในตัวเมืองและต่างจังหวัด

7. ปัญหาการเก็บเกี่ยวพืชผักที่เกิดจากแรงงานที่ไม่เชี่ยวชาญในการเก็บเกี่ยวจึงทำให้ผลผลิตบอบช้ำ

ปัญหาและอุปสรรคห่วงโซ่อุปทานผักหลังการเก็บเกี่ยว

ลักษณะสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านห่วงโซ่อุปทานผักหลังการเก็บเกี่ยวที่เกษตรกร ตำบลเสือเฒ่าพบเจอ ได้แก่

1. ปัญหาด้านการเก็บรักษาหลังการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร ทำให้ผลผลิตเกิดการเน่าเสียหาย

2. ปัญหาด้านการขนส่งผลผลิตจากแหล่งผลิตไปยังแหล่งจำหน่ายที่ไม่ค่อยสะดวก ทั้งทางด้านระยะทางในการขนส่ง ยานพาหนะในการขนส่ง รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการขนส่งที่ไม่คุ้มค่า

3. ปัญหาด้านการจัดการการตลาดที่ไม่เป็นระบบและขาดการแนะนำ สนับสนุน ส่งเสริม ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดเท่าที่ควร

4. ปัญหาการไม่มีแหล่งจำหน่ายสินค้าที่แน่นอน

5. ปัญหาด้านราคาที่ผันผวนเนื่องจากในบางฤดูกาลมีสินค้าชนิดเดียวกันล้นตลาด

6. ปัญหาด้านผลตอบแทนที่ไม่สม่ำเสมอ

7. ปัญหาด้านการแปรรูปสินค้าที่เกิดจากการล้นของสินค้าในท้องตลาด

รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดในชุมชน

จากการศึกษารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดในชุมชนเกษตรผู้ปลูกผัก ตำบลเสือเฒ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า

1. เกษตรกรผู้ปลูกผัก และเกษตรกรทั่วไปของตำบลเสือเฒ่า มีการรวมกลุ่มกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการเกษตร ทั้งนี้วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตนั้นบางส่วนได้มาจากวัสดุเหลือใช้ที่เกิดจากการผลิตทางการเกษตร เช่น มูลสัตว์ เศษซากพืชที่เหลือจากการตัดแต่งและการคัดทิ้ง เป็นต้น

2. เกษตรกรนิยมปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ควบคู่กัน ผลพลอยได้จากการเลี้ยงสัตว์คือปุ๋ยจากมูลสัตว์เพื่อนำมาใช้ในการปลูกพืช และลดต้นทุนค่าใช้จ่าย

3. เกษตรกรผู้ปลูกผัก และเกษตรกรตำบลเสือเฒ่าส่วนใหญ่นิยมปลูกพืชแบบผสมผสาน และเลี้ยงสัตว์ควบคู่กับการปลูกพืช

4. เกษตรกรผู้ปลูกผักมีการรวมกลุ่มผลิตและช่วยเหลือกันในการผลิต เช่น การลงแขกเก็บเกี่ยวผลผลิต และมีการหมุนเวียนแรงงานตามความเหมาะสม

5. เกษตรกรผู้ปลูกผักมีการรวมกลุ่ม และก่อตั้งศูนย์การผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการผลิต และระบบเศรษฐกิจของชุมชน

6. เกษตรกรได้รวมกลุ่มกันนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตผักมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยชีวภาพสำหรับใช้ในการผลิตผักต่อไป เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนต่อเนื่องอย่างยั่งยืน และก่อให้เกิดความคุ้มค่า

7. กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการปลูกผักแบบรุ่นต่อรุ่น ทั้งนี้จึงก่อให้เกิดการอนุรักษ์วิถีการดำรงอาชีพ รวมไปถึงการสืบทอดภูมิปัญญาแบบไม่ได้ตั้งใจ

วิจารณ์ผลการวิจัย (Discussion)

จากผลการศึกษา บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกผัก หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง พ่อค้า และผู้บริโภค ซึ่งแต่ละกลุ่มควรมีบทบาทดังต่อไปนี้

เกษตรกร (ควรมีบทบาท) ดังนี้

1. บทบาทการผลิตผักให้ได้มาตรฐาน เกษตรกรต้องมีการเพิ่มพูนความรู้เพื่อผลิตสินค้าให้ได้คุณภาพและมาตรฐานตามที่ลูกค้าต้องการ เพื่อเกษตรกรจะได้มีรายได้ที่สูงขึ้นและมีลูกค้าเพิ่มมากขึ้น

2. บทบาทการวางแผนการผลิต เกษตรกรต้องมีการวางแผนการผลิตผักให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และมีการวางแผนเตรียมผลิตผัก เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลรักษาและง่ายต่อการจัดการการผลิต

3. บทบาทการรวมกลุ่ม เกษตรกรที่ปลูกผักควรมีการรวมกลุ่มให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสามารถต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และขอความช่วยเหลือกับหน่วยงานภาครัฐได้ง่ายขึ้น และเพื่ออำนวยความสะดวกให้พ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผักในปริมาณที่มากพอกับความต้องการได้ง่ายขึ้น

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ควรมีบทบาท) ดังนี้

1. บทบาทการออกแนะนำส่งเสริม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องวางแผนการให้คำแนะนำแก่เกษตรกรผู้ปลูกในสิ่งที่เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือ และรวมทั้งการให้ความรู้ในเรื่องการจัดหาทุนในการปลูกผัก และความรู้เรื่องการลดต้นทุนการผลิตผัก รวมทั้งการตลาด การแปรรูปสินค้า เป็นต้น

พ่อค้า (ควรมีบทบาท) ดังนี้

1. บทบาทการขายปัจจัยการผลิต พ่อค้าไม่ควรมุ่งหวังกำไรมากเกินไปเนื่องจากจะทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าของเกษตรกรแพงขึ้น ส่งผลให้กำไรที่เกษตรกรได้รับน้อยลงหรืออาจทำให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าราคาแพงขึ้น

2. บทบาทการแนะนำข้อมูลสินค้า พ่อค้าควรมีการแนะนำสินค้าที่ถูกต้องแก่ลูกค้า (เกษตรกร) เช่น การใช้สารเคมีกำจัดแมลง และสัตรูพืชอื่นๆ สูตรปุ๋ยที่สอดคล้องกับชนิดและระยะของพืช และแนะนำสินค้าที่มีคุณภาพแก่ลูกค้า เป็นต้น

ผู้บริโภค (ควรมีบทบาท) ดังนี้

1. บทบาทการสะท้อนข้อมูลกลับแก่ผู้ผลิต ผู้บริโภคควรแสดงความต้องการของตนเองด้วยการสะท้อนความต้องการนั้นแก่พ่อค้า ผู้ผลิต และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม

สรุปผลการวิจัย

การจัดการโซ่อุปทานผัก

การจัดการด้านโซ่อุปทานต้นน้ำของเกษตรกรส่วนใหญ่นั้นเกษตรกรได้ดำเนินการทางด้านการผลิต และการจัดการแปรรูปผลผลิต ทั้งนี้เกษตรกรได้ดำเนินการเข้าร่วมกลุ่มการปลูกผักของชุมชนเพื่อให้เกิดความคุ้มค่าในการจัดซื้อวัสดุและวัตถุดิบในการปลูก การจัดการด้านโซ่อุปทานกลางน้ำของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ดำเนินการทางด้านการลดต้นทุนในแต่ละขั้นตอนการผลิต รวมไปถึงการดำเนินกิจกรรมการเพิ่มมูลค่าแก่ผลผลิตผัก รวมไปถึงการรวมกลุ่มการจำหน่ายผักให้แก่พ่อค้าคนกลางเพื่อป้องกันการเกิดความไม่เป็นธรรมของราคาผักที่เกษตรกรจะได้รับ

สำหรับการจัดการด้านโซ่อุปทานปลายน้ำของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ดำเนินการจำหน่ายสินค้าด้วยตนเองเป็นหลัก มีการเลือกกลุ่มผู้บริโภคและเลือกตลาดสำหรับจำหน่ายผลผลิตเอง รวมไปถึงการกำหนดราคาสินค้าเองโดยเกิดจากการรวมกลุ่มตั้งราคาสินค้ากันเองเพื่อต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง

สภาพปัญหาและอุปสรรค

สภาพปัญหาและอุปสรรคทั่วไปของเกษตรกร

ตำบลเสือเฒ่า ไม่มีโครงการชลประทาน และแหล่งน้ำทางการเกษตรเพียงพอ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจึงยังไม่เป็นที่ยอมรับของตลาด การรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลผลิตยังมีจำนวนน้อย ส่วนมากยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ

สภาพปัญหาและอุปสรรคห่วงโซ่อุปทานผักก่อนการเก็บเกี่ยว ได้แก่ ปัญหาเรื่องน้ำในการเพาะปลูกที่มีไม่เพียงพอ เกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการจัดการวัชพืชในแปลงผัก ปัญหาเรื่องการใช้ปุ๋ยบำรุงพืชที่มีราคาแพง เกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการจัดการโรคพืช ปัญหาเรื่องศัตรูพืช ปัญหาด้านแรงงาน การขาดแรงงานในครัวเรือน และปัญหาการเก็บเกี่ยวพืชผัก ทำให้เกิดการบอบช้ำของผลผลิต

ปัญหาและอุปสรรคห่วงโซ่อุปทานผักหลังการเก็บเกี่ยว ได้แก่ ปัญหาด้านการเก็บรักษาหลังการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร ปัญหาด้านการขนส่งผลผลิตจากแหล่งผลิตไปยังแหล่งจำหน่าย ปัญหาด้านการจัดการการตลาดที่ไม่เป็นระบบ และขาดการแนะนำ สนับสนุน ส่งเสริม ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาด ปัญหาการไม่มีแหล่งจำหน่ายสินค้าที่แน่นอน ปัญหาด้านราคาที่ผันผวนเนื่องจากมีสินค้าชนิดเดียวกันล้นตลาด ปัญหาด้านผลตอบแทนที่ไม่สม่ำเสมอ ปัญหาด้านการแปรรูปสินค้าที่เกิดจากการล้นของสินค้าในท้องตลาด

รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดในชุมชน

1. เกษตรกร มีการรวมกลุ่มกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการเกษตร ทั้งนี้วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตนั้นบางส่วนได้มาจากวัสดุเหลือใช้ที่เกิดจากการผลิตทางการเกษตร

2. เกษตรกรลดต้นทุนค่าใช้จ่ายโดยการนำมูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ยเพื่อใช้ในการปลูกพืช

3. เกษตรกรนิยมปลูกพืชแบบผสมผสาน และเลี้ยงสัตว์ควบคู่กับการปลูกพืช

4. เกษตรกรผู้ปลูกผักมีการรวมกลุ่มผลิตและช่วยเหลือกันในการผลิต

5. เกษตรกรผู้ปลูกผักมีการรวมกลุ่ม และก่อตั้งศูนย์การผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการผลิต และระบบเศรษฐกิจของชุมชน

6. เกษตรกรได้รวมกลุ่มกันนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตผักมาเป็นวัตถุดิบในการปุ๋ยชีวภาพสำหรับใช้ในการผลิตผัก เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนต่อเนื่องอย่างยั่งยืน และก่อให้เกิดความคุ้มค่า

7. กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการปลูกผักแบบรุ่นต่อรุ่นจึงก่อให้เกิดการอนุรักษ์วิถีการดำรงอาชีพ รวมไปถึงการสืบทอดภูมิปัญญาแบบไม่ได้ตั้งใจ

อภิปรายผล

บริบทชุมชน

บริบทชุมชนของตำบลเสือเฒ่าสามารถส่งเสริมการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโซ่อุปทานผัก เนื่องจากเป็น

ชุมชนที่ประกอบไปด้วย ชุมชน ทำเลที่ตั้ง สังคม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อมโยง และการมีส่วนร่วม ที่เป็นปัจจัยส่งเสริมบริบทชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ทั้งยังประกอบกับชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้

รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโซ่อุปทานผัก

ลักษณะรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโซ่อุปทานผักของเกษตรกร คือ เกษตรกรมีการวางแผนการผลิต การลดต้นทุนการผลิต มีการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า รวมไปถึงมีการติดต่อเชื่อมโยงจุดสำคัญของโซ่อุปทาน อีกทั้งยังมีการจัดส่งและจำหน่ายผลผลิตอย่างต่อเนื่อง

นวัตกรรมชุมชน

ลักษณะนวัตกรรมของชุมชนเกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อก่อเกิดรายได้และให้เกิดความคุ้มค่าของเงินทุน โดยการรวมกลุ่มนำผลพลอยได้ที่เกิดจากการปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์มาผลิตปุ๋ยชีวภาพ และได้ก่อตั้งศูนย์ผลิตปุ๋ยชีวภาพในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งคณะนักวิจัย และเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล และโครงการจะสำเร็จลุล่วงไม่ได้หากขาดแหล่งทุนสนับสนุน ซึ่งโครงการวิจัยฯ นี้ได้รับทุนอุดหนุนทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

คำนาย อภิปรัชญาสกุล. (2550). โลจิสติกส์และการจัดการซัพพลายเชน : กลยุทธ์สำหรับลดต้นทุนและเพิ่มกำไร. ดวงกมลสมัย. กรุงเทพมหานคร.

ธนิต โสรัตน์. (2550). การประยุกต์ใช้โลจิสติกส์และโซ่อุปทาน, ประชุมทอง พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, กรุงเทพฯ, หน้า 68-72.

บุณฑวรรณ วิงวอน. (2555). การจัดการห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผักปลอดสารพิษของ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. ปีที่ 4 (ฉบับที่ 4) มีนาคม – เมษายน 2555.

วิทยา สุหฤทดำรง. (2546). วิถีแห่งลอจิสติกส์และโซ่อุปทาน. (พิมพ์ครั้งที่ 1) อี.ไอ สแควร์ พับลิชชิ่ง. กรุงเทพมหานคร.

วีระ ภาคอุทัย. (2551). การศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่อุปทานพริกสด อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพมหานคร.

สาธิต พะเนียงทอง. (2552). หลักการจัดการ SUPPLY การจัดหาเชิงกลยุทธ์. สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

สุรชัย บุญเจริญ. (2556). การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงโซ่อุปทานวัว อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. ปีที่ 5 (ฉบับที่ 4) มีนาคม – เมษายน 2556.

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานส่งเสริมการเกษตรจังหวัดมหาสารคาม. (2555). วันที่สืบค้น 14 พฤษภาคม 2557, เวปไซต์ http:// www.maha sarakham .doae.go.th

อภิชิต รัตนโกเมศ. (2552). การนำระบบการจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานมาใช้กับกลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP ประเภทเครื่องนุ่งห่ม (ผ้าย้อมสีธรรมชาติ) จังหวัดอุดรธานี. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. ปีที่ 1 (ฉบับที่ 5) พฤษภาคม - มิถุนายน 2552.

Green, K. W., Whitten,D. W., & In man, R. A. (2008). “The impact of logistics performance on organizational performance in a supply chain context”Supply Chain Management: An International Journal, 13(4): 317-327.